Tajriba-sinov ishlari natijalari refleksiv faoliyatni tizimli va maqsadli tashkil etish orqali talabalarning kasbiy rivojlanishiga erishish mumkinligini ko‘rsatdi. Shu bilan birga, refleksiv yondashuvni ta’lim jarayoniga keng joriy etish pedagogik jarayon samaradorligini oshirishga xizmat qilishi isbotlandi.

Olingan natijalarga asoslanib, quyidagi xulosalarga kelindi:

–bo‘lg‘usi pedagoglarda refleksiv faoliyatni rivojlantirish ularning kasbiy tayyorgarligining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi;

–refleksiv faoliyatni shakllantirishda innovatsion pedagogik texnologiyalar muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi;

–refleksiv yondashuvni ta’lim jarayoniga integratsiya qilish pedagoglarning o‘z-o‘zini rivojlantirish imkoniyatlarini kengaytiradi;

–mazkur yo‘nalishda tizimli va uzluksiz ish olib borish yuqori natijalarga erishishni ta’minlaydi.

Shunday qilib, bo‘lg‘usi pedagoglarda refleksiv faoliyatni rivojlantirish texnologiyalarini ta’lim amaliyotiga joriy etish ularning kasbiy kompetensiyalarini oshirish bilan birga, zamonaviy pedagogik faoliyat talablariga mos mutaxassislarni tayyorlashda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

(1). O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining ta’lim sohasiga oid farmon va qarorlari. Toshkent, 2019–2023.
(2). Muslimov N.A. Kasbiy ta’lim pedagogikasi. Toshkent, “Fan”, 2012.
(3). Xodjayev B.X. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Toshkent, “Sano-standart”, 2017.
(4). Sharipov Sh.S. Pedagogik mahorat asoslari. Toshkent, “O‘qituvchi”, 2015.
(5). Nishonova S.A. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Toshkent, “Fan”, 2014.
(6). Tolipov O‘.Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning nazariy asoslari. Toshkent, “Fan”, 2006.
(7). Yo‘ldoshev J.G‘., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. Toshkent, “O‘qituvchi”, 2004.
(8). Abduqodirov A.A. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. Toshkent, “Fan”, 2018.
(9). Xoliqov A.A. Pedagogik mahorat. Toshkent, “Iqtisod-moliya”, 2011.
(10). Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar. Toshkent, “O‘qituvchi”, 2000.

Pirniyazova Gulchira Nietbaevna (Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat Pedagogika institutining “Umumiy pedagogika” kafedrasi assistenti; gulchirapirniyazova89@mail.com)

INKLYUZIV TA’LIM TAHLILI

Annotatsiya. *Mazkur annotatsiya inklyuziv ta’limning mazmun-mohiyati, uning nazariy asoslari hamda amaliyotdagi ahamiyatini tahlil qilishga bag‘ishlangan. Inklyuziv ta‘lim – bu barcha bolalar, jumladan, nogironligi bo‘lgan, ijtimoiy himoyaga muhtoj yoki turli xil o‘quv ehtiyojlariga ega bo‘lgan o‘quvchilarni umumiy ta’lim tizimiga jalb etishni nazarda tutuvchi pedagogik yondashuvdir. Ushbu tizimda har bir o‘quvchining individual xususiyatlari, qobiliyatlari va ehtiyojlari inobatga olinadi hamda ularga teng ta’lim olish imkoniyati yaratiladi. Tahlil jarayonida inklyuziv ta’limning asosiy tamoyillari – tenglik, kamsitmaslik, ijtimoiy integratsiya va moslashuvchan o‘qitish usullari ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, bu yondashuvning afzalliklari, xususan, jamiyatda bag‘rikenglikni shakllantirish, o‘quvchilarning ijtimoiylashuvini kuchaytirish va ta’lim sifati oshishiga qo‘shadigan hissasi yoritiladi. Shu bilan birga, inklyuziv ta’limni joriy etishdagi muammolar, masalan, pedagoglarning yetarli tayyorgarlikka ega emasligi, moddiy-texnik bazaning cheklanganligi va jamiyatdagi stereotip qarashlar ham tahlil qilinadi.*

Kalit so‘zlar: *inklyuziv ta’lim, ta‘lim maqsadlari, ta’lim samaradorligi, inklyuziv ta’lim tahlili, psixokorreksiyalash usullari.*

Пирниязова Гульчира Ниетбаевна (ассистент кафедры общей педагогики, Нукусский государственный педогогический институт имени Ажинияза; gulchirapirniyazova89@mail.com)

АНАЛИЗ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. *Данная аннотация посвящена анализу содержания инклюзивного образования, его теоретических основ и практической значимости. Инклюзивное образование - это педагогический подход, предусматривающий вовлечение всех детей, включая учащихся с инвалидностью, нуждающихся в социальной защите или имеющих различные образовательные потребности, в общую систему образования. В этой системе учитываются индивидуальные особенности, способности и потребности каждого учащегося, а также создаются равные возможности для получения образования. В ходе анализа рассматриваются основные принципы инклюзивного образования – равенство, недискриминация, социальная интеграция и гибкие методы обучения. Также освещаются преимущества этого подхода, в частности, его вклад в формирование толерантности в обществе,*

усиление социализации учащихся и повышение качества образования. В то же время анализируются проблемы внедрения инклюзивного образования, такие как недостаточная подготовка педагогов, ограниченная материально-техническая база и стереотипные взгляды в обществе.

Ключевые слова: *инклюзивное образование, образовательные цели, эффективность образования, анализ инклюзивного образования, методы психокоррекции.*

Pirniyazova Gulchira Nietbaevna (Assistant of the Department of General Pedagogy of the Ajiniyaz NSPI; gulchirapirniyazova89@mail.com)

ANALYSIS OF INCLUSIVE EDUCATION

Annotation. *This abstract is dedicated to analyzing the essence of inclusive education, its theoretical foundations, and its practical significance. Inclusive education is a pedagogical approach that involves the inclusion of all children, including students with disabilities, those in need of social protection, or those with diverse learning needs, in the general education system. This system takes into account the individual characteristics, abilities, and needs of each student, and creates equal opportunities for them to receive an education. At the same time, problems in the implementation of inclusive education, such as insufficient training of teachers, limited material and technical base and stereotypical views in society, are also analyzed. The analysis examines the core principles of inclusive education - equality, non-discrimination, social integration, and flexible teaching methods. It also highlights the advantages of this approach, particularly its contribution to fostering tolerance in society, strengthening student socialization, and improving the quality of education.*

Keywords: *inclusive education, educational goals, educational effectiveness, analysis of inclusive education, methods of psychocorrection.*

Kirish (Introduction). Inklyuziv ta'lim rivojlanishini o'rganish pedagogika va psixologiya fanida yangi, eng dolzarb muommolardan biri hisoblanadi. Muommoga doir tadqiqot ishlarini o'rganish, ularni ilmiy jihatdan tahlil qilish asosida ma'lum bo'ldiki, imkoniyati cheklangan yoshlarni ta'lim-tarbiyaviy muhiti hamma vaqt yaxshi, mutadil bo'lishi, hamisha alohida etiborda tutilishi, kattalarning nazaridan chetda qolmasligi lozim. Bola ta'lim-tarbiyasi haqida Sharq mutafakkirlari Imom al-Buxoriy, Abduxoliq G'ijduvoniy, Abu Iso Muhammad at-Termiziy, Ibn Sino, Forobiy, Beruniy, Mirzo Ulug'bek, Yusuf Xos Hojib, Imom G'azzoliy, Bahouddin Naqshband, Alisher Navoiy, Abdullo Avloniy kabi allomalar o'z zamonlarida, oilada, jamiyatda yoshlar tarbiyasi va uning kamolotiga pedagogik-psixologik yondashuv muommosi to'g'risida yozilgan ilmiy va ilmiy-pedagogik mushohadalari bizgacha yetib kelgan noyob asarlarida o'z ifodasini topgan. Ayniqsa, Abu Ali ibn Sino asarlarida sog'lom bolalar bilan bir qatorda, alohida yordamga muhtoj bolalar tarbiyasiga oid tavsiyalar ham beriladi. Alloma nogiron bola tengqurlari qatori ta'lim-tarbiya olishga haqli ekanini aytib, ularda kasb-hunar o'rganish, ilm olishga qiziqish boshqalarga nisbatan kuchliligini ta'kidlaydi. Sharq allomalarining bola shaxsini tarbiyalash, ularning rivojlanishida ta'lim-tarbiyaning tasiri haqidagi qarashlari tahlili keyingi avlod uchun yorqin yulduz kabi yo'l ko'rsatuvchi bo'lib xizmat qilib kelmoqda.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili (Lierature review). G'arbiy Yevropa mamlakatlari va AQSHda inson psixologik xususiyatlari bilan bog'liq tajribalarga asoslangan ilmiy nazariya va yo'nalishlar vujudga keldi. Odam psixik tabiatining turlicha talqin qilinishiga qaramay, bu nazariyalar ma'lum darajada imkoniyati cheklangan bolalarning pedagogik psixologiyasining rivojlanishiga turtki bo'ldi. Bu borada psixolog olimlar J.Bruner, J.Piaje, A.Vallon, S.Xoll, E.Meyerman, K.Byuler, E.Dyurkgeym, D.Lokk va boshqalarning ilmiy tadqiqotlarini e'tirof etish mumkin.

Chunonchi, J.Bruner "Shaxsning tarkib topishi bilan ta'lim o'rtasida o'zaro aloqa mavjudligini ta'kidlab, insonning kamolot sari intilish bilim olish samaradorligini oshirsa, o'qitishning takomillashuvi uning ijtimoiylashuvini jadallashtiradi", deb o'qtiradi. U "Har qanday fanni har qaysi yoshdagi bolaga samarali o'rgatish mumkin. Bunda faqatgina har bir yosh bosqichida bola olamni o'ziga xos tarzda ko'rish va tushuntirishni e'tiborga olish hamda o'rgatiladigan narsani bolaning qarashlariga monand talqin etish talab qilinadi", deydi.

Shuningdek, J.Piaje, A.Bine, O.Kronn, V.Shtern ta'limotlari ham bola psixik taraqqiyotida ta'lim-tarbiyaning mavqeyi, ularning aqliy xususiyatlari, dasturli ta'lim, ko'nikma va malakalarning ahamiyati, psixokorreksiya mashqlarining o'rnini ilmiy-amaliy asoslab berishda muhim o'rin egallaydi va bu ta'limotlar ushbu tadqiqotda muhim ahamiyatga ega. Ta'limning turli bosqichlari bolaning tegishli psixologik imkoniyatlari pishib yetiladigan muayyan yoshidan qat'iy nazar, bog'liqligi ana shundan kelib chiqadi.

Inklyuziv ta'lim-tarbiya sohasini rivojlantirish va takomillashtirish bo'yicha bir qancha izlanishlar va ilmiy tadqiqot ishlari amalga oshirilgan. Ture Yonsson, Devid Bayn, Kristin Maylz, Kirk Xorton, R.

Fuller kabi olimlar olib brogan ilmiy tadqiqotlar yutuqlari va g‘oyalari amaliyotga keng tatbiq etilgan. Ture Yonssonning “Inklyuziv ta’lim” nomli qo‘llanmasi nogironlar uchun xalqaro ta’lim dasturining asosiy manbalaridan biri bo‘lib hisoblanadi. Ushbu manbada nogiron, rivojlanishida nuqsoni bor bolalar va o‘smirlarni mustaqil hayot qurishlari va yashashlari uchun xalqaro ta’lim-tarbiya berish dasturining asosiy jihatlari ochib berilgan [1;2;3].

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology). Inklyuziv ta’lim sohasida yaratilgan tadqiqotlarda bolalar psixologiyasi muammolarini L.S.Vigotskiy, A.N.Leontyev, K.D.Ushinskiy, V.N.Myasishev, N.N.Malofeev, N.D.Shmatko, A.N.Golubeva kabi rus olimlari o‘rganganlar. Shuningdek, imkoniyati cheklangan bolalarni pedagogik-psixologik korreksiyalash masalalarini o‘rganishda I.I.Mamaychuk, L.P. Koskovoy, O.S.Nikolskayalar, V.S.Manova-Tomova, Y.S.Alyoshina, M.Krijanovskaya, V.S.Muxina, A.A.Bodalyov, E.R.Bayevskayalar tadqiqot ishlari olib borganlar. Psixolog L.S.Vigotskiy o‘z ilmiy qarashlarida ilgari surgan ko‘plab g‘oyalar bevosita bolalarning psixik rivojlanishiga oiddir. Uning oliy psixik funktsiyalar shakllanishi haqidagi qonuni bolalar tarbiyasi va ta’limni amalga oshirishda katta ahamiyatga ega. U madaniy-tarixiy konsepsiya ishlab chiqqan va unda shaxsning psixik rivojlanishi haqidagi nazariyani yaratgan. Olimning ilmiy qiziqishlarining markazida bolaning ijtimoiy-madaniy rivojlanishi masalasi turadi. Olim o‘z ilmiy izlanishlarida ixtiyoriy xotira, diqqat, tafakkur, mantiqiy fikrlash, irodaviy harakatlarni bevosita miyaning faoliyati bilan tushuntirib bo‘lmasligi, ushbu funksiyalarning mohiyatini tushuntirish uchun ularning ildizlarini organizmdan tashqaridagi ijtimoiy muhitdan izlash lozimligini ta’kidlaydi [4;235–302-b.].

Bolaning tarbiya va o‘quv faoliyatida orqada qolishi psixik funktsiyalarni o‘zlashtirmaganligi natijasidir. Masalan, bolaning kiyim kiyishida ketma-ketlikning buzilishi uning xotirasi zaifligidan emas, balki ushbu jarayonni amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan malakalarni egallamaganligi tufayli ro‘y beradi. Bunday psixik muammoni psixokorreksiyalash usullari bilan birga, bolaga kiyimlarni to‘g‘ri ketma-ketlikda kiyish tasvirlangan rasmlar taqdim etilishi mumkin [8;5-b.].

L.S.Vigotskiy ijtimoiy muhit sog‘ligi imkoniyatlari cheklangan bolalar uchun birinchi darajali ahamiyatga egadir, degan g‘oyani ilgari suradi. Xuddi shuningdek, u imkoniyati cheklangan bolalarning rivojlanishini ildizi yomon o‘simlikka o‘xshatadi. “Uning ingichgina ildizlari oziqlantiruvchi tuproqning qatlamlari va shakliga mos kelmaydi. Ular o‘z-o‘zicha tuproqning ozuqa beruvchi qatlamlariga yetib boralmay, quruq va zaharli qatlamga kirib qoladi. Bunday o‘simlik muvofiq sharoitlarda gullashi mumkin edi, biroq odatdagi sharoitda taraqqiyotning cho‘qqisiga etmasdan, bujmayib so‘lib qoldi”, deydi [5;42-b.].

Binobarin, ta’lim-tarbiya tizimini har bir millat va elatning o‘ziga xos tamonlari, milliy an‘analari, urf-odatlari, davlatning maqsad-vazifalari hamda tarbiyalanuvchilarning ruhiy va jismoniy rivojlanishidagi hususiyatlarini hisobga olgan holda, ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir. Imkoniyati cheklangan bolalarda kattalar bolalarning rayiga, mustaqil bo‘lishiga qarshi turmasdan, mumkin qadar istagi, intilishiga yordam bersalar, uning shaxsini shakllantirish jarayonidagi qiyinchiliklar o‘z-o‘zidan barham topadi. Imkoniyati cheklangan bolalarda kattalar bolaning rayiga, mustaqil bo‘lishiga qarshi turmasdan, mumkin qadar, istagi, intilishiga yordam bersalar, uning shaxsini shakllantirish jarayonidagi qiyinchiliklar o‘z-o‘zidan barham topadi. Imkoniyati cheklangan bolada o‘jarlik, qaysarlik, itoatsizlik xususiyatlari paydo bo‘lishi bu kattalarning haddan tashqari paypaslaganliklari oqibatida vujudga keladi.

Psixolog olima L.M.Krijanovskaya imkoniyati cheklangan bolalarning inklyuziv ta’lim tizimida ta’lim-tarbiya berishda psixologik korreksiyalash metodlari orqali tarbiyalash yo‘llarini keng yoritib bergan. Uning fikricha, inklyuziv ta’lim tizimida ta’lim-tarbiya ishlarining samarali bo‘lishi, yaxshi yutuqlarga erishishda maktab psixologi, pedagog, tarbiyachi va ota-onalar hamkorligi uzviy bog‘langan bo‘lishi lozim [6;83-b.].

Tahlil va natijalar (Analysis and results). Hozirgacha mamlakatimizda ilg‘or psixologiya vakillaridan M.G.Davletchin, V.M.Karimova, G‘.B.Shoumarov, A.S.Begmatov, B.R.Qodirov, E.G‘.G‘oziyev, Sh.R.Barotov, A.M.Jabborov, N.S.Safoyev, Sh.S.Shoyimova, R.Shomahmudova va boshqalar tomonidan psixologiyaning maxsus sohalari bo‘lmish shaxs psixologiyasi, o‘z-o‘zini anglash, ijodiy tafakkurni rivojlantirishning psixologik xususiyatlari tadqiq qilindi. Ta’lim muassasalarida nuqsonli bolalarga ta’lim-tarbiya berish, oilada nogiron farzandini tarbiyalashning psixologik va pedagogik xususiyatlari, ularning nuqsonlarini korreksiyalash va inklyuziv ta’lim muammolarini R.Shomahmudova, A.Berdiyeva, O.U.Ablayev kabi olimlar o‘rgangan. Maxsus yordamga muhtoj o‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirishda M.F. Hakimova, bolalardagi nutqiy kamchilikni o‘rganish va uni bartaraf etish muammosi L.R.Muminova, X.M. Po‘latova, I.G.Veretennikova, X.D.Kalbaeva, N.R.Rahmonqulova, U.Y.Fayziyeva, M.S.Asanova kabi mutaxassislarning ilmiy ishlarida tadqiq qilingan. Demak, juda ko‘p olimlarning izlanishlarini tahlil qilish or-

qali inklyuziv ta'lim va u bilan bog'liq muammolarni ilmiy tadqiq etilganligi oilada tarbiyalanadigan har qanday holatdagi bola tarbiyasidagi muammo va masalalari har qanday millat bolasi uchun nihoyatda muhim masala ekanligini anglatadi. Har qanday mutaxassis va tadqiqotchi o'z ilmiy yondashuviga ega bo'lsa-da. Uni psixik taraqqiyotning manbalari va qonuniyatlari bilan bog'liq muommolar qiziqtirgan. Psixolog va pedagoglarning ushbu muammolarni o'rganish sohasida qo'lga kiritgan yangiliklari bolalar ongi va iqtidorining rivojlanishi, shu jumladan, inklyuziv ta'limning pedagogik ta'limning taraqqiyotiga xizmat qiladi.

Xulosa va takliflar (Conclusion/Recommendations). O'tkazilgan tadqiqotlar natijalariga ko'ra, respublikada imkoniyati cheklangan bolalar uchun inklyuziv ta'limning pedagogik-psixologik xususiyatlarini ilmiy jihatdan asoslab beruvchi zarurat mavjud ekanligi o'rganildi. Shuningdek, inklyuziv ta'lim usuli barcha bolalarning ruhiy-jismoniy holatidan qa'tiy nazar, ta'lim jarayonida to'laqonli ishtirok etishni ta'minlashga qulay imkoniyat yaratishligi aniqlandi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati (References):

(1). Ture Yonsson. Inklyuziv ta'lim (o'qituvchilar uchun metodik qo'llanma). UNESKO xalqaro tashkiloti "Opereyshen Mersi" Xalqaro tashkiloti, Respublika ta'lim markazi. Toshkent, 2023.

(2). Devid Bayn. Rivojlanayotgan mamlakatlarda nogiron bolalarni baholash. Dastur va ko'rsatmalar. Kanada. Albert universitetining pedagogika fakulteti, 1991.

(3). Kristin Maylz. Kanada. Jamiyatdagi nogiron odamlarni o'qitish. Maktab o'qituvchilariga qo'llanma, 1991.

(4). Leontev A.N. Деятельность. Сознание. Личность. M: "Политическая литература". 1975, с. 235–302.

(5). Выготский Л.С. Дефект и сверхкомпенсация. "Проблема дефектологии". Moskva, 1996.

(6). Кржановская Л.М. Психологическая коррекция в условиях инклюзивного образования. Пособие для психологов и педагогов. М., «Владос», 2013.

(7). Каджаспаров Г.М. Педагогический словарь. М., «Просвещение», 1998.

(8). Nishonova Z., Alimova G. Bolalar psixologiyasi va uni o'qitish metodikasi. T., O'zbekiston yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti, 2006, 44-bet.

Sultonov Zohidjon Sobir o'g'li (Guliston davlat universiteti "Sport turlarini o'qitish uslubiyati" kafedrasi o'qituvchisi; sultanof444@gmail.com)

CHIM USTIDA XOKKEYGA IXTISOSLASHGAN SPORTCHILARNING UMUMIY JISMONIY VA MAXSUS JISMONIY TAYYORGARLIGINI BAHOLASH

Annotatsiya. *Mazkur maqolada chim ustida xokkey bilan shug'ullanuvchi sportchilarning umumiy (UJT) va maxsus jismoniy tayyorgarligi (MJT) darajasini baholash masalalari yoritilgan. Maqolada sportchilarni jismoniy holatini aniqlash uchun test mezonlarini ishlab chiqish va ularning o'yin faoliyatidagi samaradorligini tahlil qilishdan iborat. Maqolada chidamlilik, tezkorlik, egiluvchanlik va maxsus texnik mahorat ko'rsatkichlari o'rtasidagi bog'liqlik ko'rib chiqiladi. Olingan natijalar o'quv-mashg'ulot jarayonini rejalashtirishni optimallashtirishga xizmat qiladi.*

Kalit so'zlar: *chim ustida xokkey, umumiy jismoniy tayyorgarlik, maxsus jismoniy tayyorgarlik, testlash, sport natijalari, monitoring.*

ОЦЕНКА ОБЩЕЙ И СПЕЦИАЛЬНОЙ ФИЗИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ СПОРТСМЕНОВ, СПЕЦИАЛИЗИРУЮЩИХСЯ В ХОККЕЕ НА ТРАВЕ

Аннотация. *В данной работе рассматриваются вопросы оценки уровня общей (ОФП) и специальной физической подготовки (СФП) спортсменов, специализирующихся в хоккее на траве. Целью исследования является разработка тестовых критериев для определения физического состояния спортсменов и анализ их эффективности в игровой деятельности. В статье рассматривается взаимосвязь между показателями выносливости, скорости, гибкости и специальными техническими навыками. Полученные результаты способствуют оптимизации планирования учебно-тренировочного процесса.*

Ключевые слова: *хоккей на траве, общая физическая подготовка, специальная физическая подготовка, тестирование, спортивные результаты, мониторинг.*

ASSESSMENT OF GENERAL AND SPECIAL PHYSICAL PREPARATION OF ATHLETES SPECIALIZING IN FIELD HOCKEY

Annotation. *This work examines the assessment of general physical preparation (GPP) and special physical preparation (SPP) levels of field hockey athletes. The purpose of the study is to develop testing criteria for determining the physical condition of athletes and analyzing their effectiveness in competitive activities. The article considers the correlation between indicators of endurance, speed, flexibility, and*